

<http://www.majt.hu>

MÁJT 2. kötelező előadás 2020.
március 24. (nappali) 2020, március
28 (levelezős)

Mezey Barna
egyetemi tanár

A magyar polgári jogrend kialakulása és fejlődése

[Magyar Jogtörténet 2007. 22-28.o.]

O. A feudális-rendi-jog jellemzői

O. A feudális-rendi jog jellemzői

- az ősi (szokásjog) uralma
  - a régi jó jog uralma
    - partikularizmus
    - esetlegesség
    - jogképződés
  - szabályok konkurálása
  - jogbiztonság hiánya
    - önkény
- jogrendszer tagolatlansága
  - büntetőjogiasság

Ismétlésképpen és kiindulási pontként érdemes emlékezni a feudális-rendi jog jellemzőire, hiszen ennek a gyakorlatnak mintegy kritikájaként, de mindenképpen megváltoztatására irányult az a reformfolyamat, amely a 18. század végétől a 19. század utolsó harmadáig tartó intenzív jogformáló tevékenység eredményeképpen létre hozta Magyarországon is a polgári jogrendszert.

A jogrendszer „egy adott állam érvényes jogi normáinak és ahhoz kapcsolódó egyéb jogi előírásainak (jogelvek, célmeghatározásoknak) rendezett összessége.” (Szilágyi Péter: Jogi alaptan 2003, 318) A feudális-rendi jogban aligha található meg a „rendezett összesség”. (Igaz, a 15. századtól folyamatosan jelen van a jogrendezést célzó igény, a jogi normák részleges egybegyűjtése a formuláskönyvek, a Tárnokjogi cikkek és a Hármaskönyv után évszázadokkal magángyűjteményekként megjelentetett Corpus Juris Hungarici és az erdélyi törvénygyűjtemények formájában történt meg.) Ennek eredményeképpen a kontinentális rendszerekre jellemző jogágazatiság a korszak végéig hiányzott, a jogszolgáltatás lényrege a konfliktusok megoldása volt, jellemzően büntetőjogias eszközökkel

A jog fő vonása a szokásjog dominanciája a többi jogi forrás fölött (vö. a Tripartitumban: törvénytől, törvényt magyarázó és törvényrontó ereje volt) Ehhez az erőt a „régijó jog” tekintélye biztosította, mely a friss jogalkotó akaratot alárendelte a gyakorlatban már érvényesülő „ősi” jognak. A bíró („hatalommal rendelkező személy”) joga és lehetősége volt megállapítani a jogot, közreműködni a jogképződésben; elvetni vagy megerősíteni az esetleges törvényi szabályozást. Ez egyenesen vezetett az esetlegességhez, az önkényhez, a jogbiztonság hiányához. (Amivel szemben az országos nemesi szokásjog összefoglalása szilárd képleteket biztosított bizonyos szokások rendszerszerű értelmezéséhez.)

Jogforrások típusai

- szokásjog
- jogszokás
- törvény
- privilégium
- statutum
- pátens, normale

A feudális-rendi jog jogforrásai között meghatározó jellegű volt a régi gyakorlatokból és a bírói praxisból táplálkozó *szokásjog*, és a „hivatalos jog” keretein kívül képződő, jellemzően a falvak közrendű lakosai által kikényszerített *jogszokás*, (vö. falutörvények). A *dekrétumok* kezdetben a királyi akaratot, később a rendi országgyűlésben a rendek és a király erőpróbáinak eredményeképpen kialakuló alkalmi politikai kompromisszumot közvetítő jogi aktusok voltak, érvényesülésükben a bírói fórumok megítélésének kiszolgáltatottan. A *privilégium* a törvényesen megkoronázott király által ünnepélyes alakban magánszemélyek vagy közösség számára biztosított kiváltság, mely összhangban a szokásjoggal és mások jogait nem sértheti. Jellemzőek voltak a végrehajtó hatalom különböző néven megjelenő rendeletei (pátensei, normáléi), melyek épp úgy lehettek végrehajtást szolgáló aktusok, mint törvényt megkerülni hivatott királyi elhatározások, rendelkezések. A *statutum* helyi jogalkotási jogosítottságon alapuló jogforrás volt, a vármegyék, kiváltságos kerületek, szabad királyi városok, egyéb kiváltságolt közösségek jogszabályai.

A feudális-rendi jog jogforrásai között a későbbi polgári kori jogrendszerre jellemző hierarchizált pozicionálásnak nincs nyoma. A jogszabály konkrét alkalmazása mindig a vonatkozó törvényszék illetve az önkormányzat, a közigazgatási hatóság (*vis intertie*) megítélésének függvénye.

1. A magyar polgári jogrendszert meghatározó tényezők

A magyar jogrendszer

1. a kontinentális jogrendszer része
2. a kelet-közép-európai régió része

A magyar polgári jogrendszer kialakulásának folyamatára két fő meghatározó jellegzetesség volt befolyással. Egyik az I. (Szent) István keresztény államalapításával egyértelműen rögzített csatlakozás az európai kulturális közösséghez, melynek egyik fő alkotóeleme a latin-germán jog volt. A csatlakozás tényével rögzült a fennsík-peremvidék viszony is (Kosáry Domokos), melynek elmaradhatatlan hatása a modernizáció és a modernizációs kényszer. (Vö. az előző félév alkotmánytörténeti fejlődésének mondottakat a megkésettiségről és a felzárkóztatás módusairól.) A peremvidéki (szélső nemzeti, perifériális) sajátosságok értelemszerűen rányomták bélyegüket a jogéletre, különleges jelentőséget kölcsönözve a modernizációs akcióknak.

1. A magyar polgári jogrendszert meghatározó tényezők

1.1. A magyar jogrendszer a latin-germán (európai) jogrendszer részeként fejlődik

1.1.1. Európai fogalmak, kategóriák, elvek

1.1.2. Modernizációs hatások a 18. században

A magyar jogot, s különösen majd a polgári jogrendszert az európai jogfejlődés hatásai lényegesen befolyásolták. Az Anjouk, Mátyás, a I. Lipót vagy Mária Terézia felzárkóztató reformjait a nyugati minták impulzusai formálták. A polgári korszakhoz közeledve egyre erősebben érvényesültek a fogalmak, kategóriák, elvek, szabályozási technikák és jogintézmények.

A magyar polgári jogrendszer kialakulását számos magán- és hivatalos (vármegyei, [állami] királyi) kezdeményezés támogatta. A 18. században ezek az effektusok felerősödtek, előkészítették az átalakuláshoz a szakmai-tudományos talajt, elfogadottá tették az új teóriákat, meghatározásokat, értelmezéseket.

1. A magyar polgári jogrendszert meghatározó tényezők

EURÓPAI FOGALMAK ELVEK KATEGÓRIÁK

Indirekt hatások:

- Egyetemjárás
- Tudományosság
- Utazási láz
- Joggyakorlat
- Szabadelvűség

18. SZÁZADI MODERNIZÁCIÓS HATÁSOK

FELVILÁGOSULT ABSZOLUTIZMUS

Direkt hatások:

- Jogalkotás
- Jogoktrojálás
- Közigazgatási

A magyar jogász szakma (mely jellemzően praktikus ismereteken nyugvó, a hazai szokásjogon alapuló provinciális jellegű joggyakorlatot űzött), az európai formákkal, elvekkel és definíciókkal, jogalkotási és tudományos ismeretekkel leginkább *indirekt módon* került kapcsolatba. A Habsburg katolicizmus idején a protestáns németalföldi, svájci és német egyetemekre gyakorlatba jött *egyetemjárás* az erdélyi fejedelmi megfontolások, a lutheránus városi kapcsolatok, a református nemesi tanulási szándékok mentén erősödött meg. Az egyetemi képzés eredményeképpen a legmodernebb tudományos álláspontok, az aktuális tételes jogi szabályozás és a római jog ismerete is eljutott Magyarországra. A hazatérő peregrinusok azután a fejedelmi hatalom, a város, a vármegye szolgálatába állva készítették elő a változásokat a jogéletben. Részben ezen az úton, részben a főúri családok divattá vált könyvtár-alapítási kedvének köszönhetően, a könyvnyomtatás kiszélesedésének lehetőségeit kihasználva a magyar politikai (lényegében jogász) elit a reformkorra az *európai tudományt* ismerő, azt alkalmazni kész erővé vált a törvényalkotás rendszerében. A 19. században ezt a két folyamatot tetézte egyfajta *nemesi utazási kedv*, melyet az enyhülő abszolutizmus sem akadályozott komoly mértékben. Arisztokrata körökben, aki adott magára, utazott, a vármegyei nemességből, aki tehette személyesen igyekezett megtapasztalni Nyugat gyakorlatait: a parlamenti és önkormányzati működést, a jogalkotás, a végrehajtás, a törvénykezés aktuális megoldásait, a szabadelvűs jogi megtestesülését. Hazatérésük után könyvekben, tanulmányokban vagy éppen a praxisban hasznosították ismereteiket. A modern jogi tudás így a résztvevők közvetítésével, az újszerű megközelítések alkalmazásával jutott el a jog reformjáig.

A jog polgári modernizációjának előkészítésében nagy szerepet vállalt a felvilágosult abszolutizmus kodifikációs és közigazgatási gépezete is. Ezek, a jogra direkt hatással bíró technikák részben modernizálni kívánták a magyar jogot (a *magyar rendi törvényhozás*on olykor a nemesi erők ellenállásán is áterőszakolt, amúgy korszerű jogi szabályozással. Részben kiegészítették a jogi szabályozást az uralkodó amúgy törvényi szabályozást követelő, mégis *rendeleti formában* kibocsátott akarat-kifejezésével (Explanatio Leopoldina, Carolina Resolutio, Diploma Leopoldinum, Ratio Educationis). Részben pedig a magyar jog részévé akarták tenni a nem magyar jogforrásokat (így III. Ferdinánd Alsó-Ausztria számára kibocsátott Praxis Crminalisátvagy II. József büntető törvényét.), melyet „csempészett” vagy *oktorjált szabályokként* vezettek be a magyar jogba.

1. A magyar polgári jogrendszert meghatározó tényezők

1.2. A magyar jogrendszer szélső nemzeti jogként fejlődik

1.2.1. modernizáció

1.2.2. adaptáció

Az, hogy a magyar jogrendszer szélső nemzeti jogként fejlődött, az európai centrum hatása alatt, megkérdőjelezhetetlen tény. Az viszont, hogy hogyan realizálódott és mit jelentett ez a jogfejlesztés, az nagymértékben függött a peremrégió autonómiájától, az Európa szegélyén lezajló gazdasági-társadalmi folyamatoktól, a politikai aktivitás mértékétől.

„Általánosan elfogadott tény, hogy a fejlettség és elmaradottság egyazon jelenség két oldalát nevesítik. Önmagában egyik sem értékelhető. Ez a magyar társadalom esetében azt jelenti, hogy a nyugati fejlődés számunkra mintaként és értéként jelent meg, nem tagadva sajátos értékeink és érdekeink védelmét sem. (Kulcsár Kálmán) Mint általában a centrum és periféria viszonyában, itt is elemi erővel fogalmazódott meg a felzárkózás igénye. S a modernizáció jegyében politizáló, „messianisztikus küldetéstudat” hitében égő reformer politikusok által megszakítatlan, ámde időről időre fellobbanó hévvel vezényelt „üldözés” megannyi eshetőségét munkálták ki. Az „utolérés kényszere” (Hankiss Elemér) napjainkig társadalomformáló erővel hajtotta és hajtja a modernizáció mechanizmusát. Ennek köszönhető a magyar állam és politika, műveltség és jog mindegyre bekövetkező megújulása, mely sikeres és látványos felzárkózás illúziójával kecsegtetett. Úgy véljük, ilyennek tekinthető maga az államszervezés, az Anjouk „precentralizációja”, Hunyadi rendi központosítása, a felvilágosult abszolutizmus magyarországi kísérlete is.” (Magyar alkotmánytörténet)

A modernizációs modellátvétel mechanikus alkalmazása a jogban (is) természetes torzulásokhoz vezethet, Ennek elkerülése érdekében nélkülözhetetlen a szakmailag megalapozott, tradicionális gyakorlatokat akceptáló adaptáció

1. A magyar polgári jogrendszert meghatározó tényezők

MODERNIZÁCIÓ (ERŐS HATÁSOK)

- Állami modernizációs kísérletek
- Magánkezdeményezések

ADAPTÁCIÓ (TORZULÁSOK)

- Az adaptációs siker kérdése: az adaptálók
- 1848: a magyar jogtudomány legkiválóbb generációja-politizáló jogászság

Az állam irányából érkező, a központi hatalmat erősítő, a közigazgatási apparátust támogató, a törvénykezési folyamatok jobbító modernizációs igény a rendi centralizációt, az abszolutizmust és annak felvilágosult kormányzatát képviselő uralkodóknak egyaránt érdeke volt. A törvénykezési, a pénzügyi-gazdasági reformok, a dikaszteriális szakigazgatás, a bürokratikus államgépezet kialakítása (szakértő közigazgatás, hivatalszerű működés, hivatalnokok fizetése/szabadsága/nyugdíja.), az egészségügyi és oktatásügyi igazgatás, képzés szabályozása mind, a rendszer és benne a jog fejlesztését szolgálták. Ennek igazi bizonyítékai az 1790.évi országgyűlésen megindult kodifikációs munkálatok és a reformkor törvényalkotási programja, köztük a büntető törvénytervezetek illetve a kereskedelmi jog átfogó szabályozása, végül 1848 fordulata. A nemzeté válás lázában égő reformerek maguk is hozzájárultak magánkezdeményezéseikkel a jogi megújulás folyamatához (részben tudományos munkásságukkal, részben társadalmi tevékenységükkel, egyesülte-és részvénytársasági formák szabályozásának provokálásával, javaslataikkal.)

A jog autonóm fejlődése, társadalmi elismertsége és beágyazódottsága magától értetődő módon követeli a modernizáció adaptációs megközelítését. A merev és mechanikus átvétel sikertelensége borítékolt, a az alkalmazkodásra és alkalmazásra képtelen intézmények befogadása (különösen a rendi törvénykezés rendszerében) halálra ítélt vállalkozás. A Nyugaton kiérlelt jogintézményeket hozzá kellett igazítani a magyar szokásokhoz, praxishoz, az alkotott joghoz. Ennek végrehajtására olyan szakemberekre volt szükség, akik mind a haza jogi praxisban, mind a nyugat-európai jogokban, mind pedig az alkalmazó jogi technikákban jártasak. A magyar polgári átalakulás kedvező hátterét jelentette, hogy egy egészen kivételes kvalitású, szakmai, tudományos, praktikus jártassággal rendelkező jogászság állt a változtatások mögött. Ráadásul a fejlődés sajátosságából következően a politizáló elit jelentős része jogász volt, így a politizálók és a jogi szakértők egyazon társadalmi csoportot alkottak. A jog modernizációját vezénylők voltak többek között Deák Ferenc, Eötvös József, Pulszky Ferenc, Szalay László, Szemere Bertalan, Vukovics Sebő.

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

1. Polgári forradalmak és polgári átalakulások
2. A hatalomátvétel következményei
3. A jogrendszer átalakítása

A 18. század végén és a 19. század első felében lezajló polgári átalakulások egy része forradalmi úton ment végbe, melynek következményei radikális befolyással lettek a társadalmi struktúrára (a francia forradalom például egzisztenciálisan és részben fizikálisan is felszámolta az ancien régime egyházi, arisztokrata és nemesi bázisát). Európa más részein a polgári átalakulás reformfolyamatok útján, kisebb-nagyobb társadalmi mozgalmak által kísértén zajlott, mely értelemszerűen kisebb szociális megrázkódtatásokkal járt.

A győzelmes polgári forradalmak és a győzelmes polgári átalakulások nyomán létrejött politikai berendezkedések az államszervezet garanciáinak kiépítésével és a jogrendszer polgári szellemű átalakításával igyekeztek a polgári rend hatalmi pozícióit biztosítani

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

2.1. Polgári forradalmak és polgári átalakulások (A hatalomátvétel)

A polgári átalakulások társadalmi reflexiói értelemszerűen különböztek az átalakulások radikalizmusának függvényében. A vérben született francia köztársaságok a modern európai polgári jogrend alapvetését teremtették meg. A forradalmi epicentrumtól távolodva a gyökeres változások egyre ritkultak, a régi rendszerek átformálásával jutottak szóhoz az új rend hívei. Ez pedig együtt járt a régi jog szabályainak és intézményeinek részbeni átmentésével. A reformok kevésbé képviselték a tiszta nyugati polgári eszméket, inkább azok hasonítását kísérelték meg a működő jogrendbe ágyazva. Ennek ellenére, számos jogelv, szabályozás és tétel bevezetésére sor került, melyek, ha nem is teljességében, de néhány alapvető vonatkozásában megváltoztatták a jogrendszert.

2. 2.1. A hatalomátvétel **közjogi** következményei: **az alkotmányosság**

- Népképviselet
- Felelős kormányzás
- Törvény előtti egyenlőség / közteherviselés
- Felekezeti egyenjogúság

Az európai polgári forradalmak közjogi alaptétele a népszuverenitás gondolata lett, melynek direkt jogi kifejeződése a népképviselet illetve a törvény előtti egyenlőség princípiuma. A választójog és a választhatóság mértékkel történő kiszélesítése, a polgári értelemben vett képviseletre támaszkodó országgyűlés (képviselőház) hangsúlyainak megváltozása, az ezzel kapcsolatosan kiformált felelős kormányzás ebből a forrásból táplálkozott. Az alattvalók helyébe lépő polgárok egyenlősége főként a közteherviselés deklarációjában és a bevett vallások koordinációs rendszerére támaszkodó felekezeti egyenjogúságban volt megragadható. Erről az előző félévben, a magyar alkotmánytörténet taglalásánál esett már szó.

2.2.2. A hatalomátvétel **szakjogi** következménye: **a jogbiztonság**

- a személyes biztonság garanciái
- a politikai szabadság garanciái
- a tulajdonszabadság garanciái

A törvény előtti egyenlőség érvényesülésének fontos biztosítékai voltak az alkotmányjogban deklarált emberi jogok védelme a szakjogok területén. Az abszolutizmusból kilépő(polgári) társadalmak lényeges szempontja lett a jogbiztonság garantálása. A kor vezérlő eszméje volt a szabadság, melyet a jog garanciákkal bástyázott körbe.

• a jogbiztonság

• **a politikai szabadság garanciái**

- gyülekezési jog
- egyesülési jog
- sajtószabadság
- véleménynyilvánítás joga
- felekezeti egyenjogúság
- nemzetiségi egyenjogúság

Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti. (1848.évi 18.tc.1.§)

E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapított meg. (1848.évi 20. tc.2.§)

...Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja ...továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve, és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik; a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni... (1868.évi 44. tc)

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

• a jogbiztonság

• a személyes biztonság garanciái

büntetőjogi biztosítékok:

a személyes szabadságot védő törvényi tényállások,

magánlakás sérthetatlensége,

távírda – titok ,

a testi épséget, életet védő tényállások

stb.

Azon közhivatalnok, a ki hivatali hatalmával visszaélve, törvényellenesen valakit elfogat, vagy letartóztat: a személyes szabadság elleni vétséget követi el, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő. (1878 évi 5.tc.193. §)

Azon közhivatalnok, a ki hivatalos hatalmával visszaélve, és törvényellenesen valakinek lakásába, üzlethelyiségébe, az azokhoz tartozó, vagy azokkal összeköttetésben levő helyiségbe, vagy kerített helyre, a lakónak vagy a lakással rendelkezőnek akarata ellen behatol, vagy abban bent marad: a házi jog megsértésének vétségét követi el, és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha pedig abban, a jogtalan behatoláson fölül házkutatást is tart: egy évig terjedhető fogházzal büntetetik. (1878. évi 5.tc.199. §)

A ki másnak szóló levelet, lepecsételt iratot vagy távsürgönyt, tudva jogosítatlanul felbont; úgyszintén a ki másnak szóló, - habár be nem pecsételt levél vagy távsürgöny birtokába helyezi magát a végett, hogy annak tartalmát megtudja, vagy azt hasonló célból másnak jogtalanul átadja: vétséget követ el, és nyolcz napig terjedhető fogházzal, és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. (1878. évi 5.tc. 327.§)

A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő. (1878. évi 5.tc. 278.§)

A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el, és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (1878. évi 5.tc. 278.§)

A ki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, ha az ez által okozott sérülés, betegség vagy elme kór húsz napnál hosszabb ideig tartott: a súlyos testi sértés büntettét, - követi el. (1878:5.tc.302. §)

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

• a jogbiztonság

• a személyes biztonsággaranciái

büntető eljárásjogi biztosítékok:

előzetes letartóztatás feltételei,
vizsgálati fogság feltételei,
az ártatlanság vélelme,
védelemhez való jog, ügyvédkényszer,
stb.

Előzetes letartóztatás rendelhető el: 1. tettenkapás esetében, ha a tetten kapott kiléte azonnal meg nem állapítható; 2. ha a terhelt megszökött, vagy ...elrejtőzött... továbbá ha ...a terhelt a szökésre előkészületeket tett; végre ha megszökésétől ... alaposan lehet tartani. 3. ha bizonyíték forog fenn arra nézve, hogy a terhelt valamely tette társát, részest, orgazdát, bűnpártolót vagy tanút hamis vallomás tételére, vagy a vallomás megtagadására, illetőleg szakértőt hamis véleményadásra bírni, vagy a bűncselekmény nyomait megsemmisíteni, megváltoztatni vagy elrejteni törekedett vagy törekszik; 4. ha a terhelt nem magyar honos és alaposan tartani kell attól, hogy szabadlábban hagyása esetében a hatóság újabb idézésére nem fog megjelenni. 5. ha a terhelt az ellene indított eljárás alatt újabb büntettet vagy vétségeket követett el; vagy ha bizonyíték forog fenn arra, hogy a terhelt a megkísérelt büntett vagy vétség végrehajtásával vagy azzal fenyegetőzött, hogy újabb büntettet vagy vétséget fog elkövetni. Vizsgálati fogság rendelhető el ama terhelt ellen, a ki kihallgatása után is büntett vagy vétség nyomatókos gyanúja alatt marad. (1896. évi 33.tc.141,148.§§)

Az előzetes letartóztatást rendszerint a vizsgálóbíró, esetleg a vádtanács vagy az ítélobíró, ha pedig a késelem veszéllyel jár, a járásbíró, vagy rendőri hatóság (85. § első bekezdés) arásba foglalt határozatban rendelik el. A járásbíró és a rendőri hatóság kötelesek az általuk letartóztatott vagy eljűk állított egyént azonnal, legkésőbb huszonnégy óra alatt kihallgatni. A letartóztatott kihallgatása után azonnal szabadlábba helyezendő, ha további fogva tartására nincs törvényes ok. Az előzetes letartóztatás rendszerint csak a nyomozás befejezéséig és legfeljebb tizenöt napig tarthat; mindazáltal a vádtanács azt a kir. ügyészségnek indokolt előterjesztésére, - ha szükséges, a felek meghallgatása után - egy ízben további tizenöt napra meghosszabbíthatja. (1896. évi 33.tc.143,145.,147. §§)

Felmentő ítélet hozandó:..2. ha a vád alapjául vett bűncselekmény, vagy pedig az, hogy a vádlott követte el, nincs bebizonyítva. (1896. évi 33.tc.326.§)

A terhelt minden bűnygyben, az eljárás bármely szakában élhet védő közreműködésével. A terhelt a mikor csak szükséges,...figyelmeztetendő, hogy védőt választhat, illetőleg felvilágosítandó a védő kirendelésének módozatairól és az ingyenes védelem eseteiről.. (1896. évi 33.tc.53.§)

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

• a jogbiztonság

• a tulajdonszabadság garanciái

- a tulajdon szentsége
- a szerződési szabadság
- a formális jogegyenlőség

A magántulajdon véget vetett a gazdasági és a politikai hatalom közvetlen kapcsolatának. A magántulajdon korlátozta az államot. Elvileg lehetővé tette, hogy mindenki tulajdonosa, valamint ezzel együtt autonóm szabad személyé és a polgári társadalom valóban egyenjogú tagjává váljon. A magántulajdonra támaszkodva tudta a civil társadalom az államhatalom esetleges önkényével szemben megvédeni önmagát, illetve biztosítani jogait. A *tulajdon szentsége*, a tulajdonjog abszolút, mindenki mást kizáró jellege a 19. század közepén teljesedett ki. Az állam „laissez faire” elve itt érvényesült a legteljesebben. A tulajdonjog pozitív oldala a dolog feletti legteljesebb és legközvetlenebb jogi hatalmat, negatív oldalról pedig e hatalom kizárólagosságát, vagyis mindenki másnak a dologtól való eltiltását és távoltartását jelentette.

A kötelmi jog a modern vagyonjog legfontosabb része, a forgalom biztonságának feltétele. A kötelmek legfontosabbika a szerződés. A *szerződési szabadság* négy választási lehetőség együttes érvényesülését jelentette. A szerződéskötés szabadsága alapján a felek meghatározhatták, akarnak-e szerződést kötni. A partnerválasztás szabadsága értelmében dönthettek, kivel akarnak szerződést kötni. A szerződési típuszabadság biztosította a felek szabad akaratának érvényesítését: meghatározhatták, milyenfajta szerződést akarnak kötni, esetleg vegyes szerződést, vagy külön nem szabályozott típusú szerződést. Végül a diszpozitivitás elve szerint a felek tetszőleges tartalommal tölthették ki a kiválasztott szerződéstípus kereteit.

A szerződési szabadság szempontjából közömbös volt a felek gazdasági helyzete. *Formális értelemben* az üzletkötő feleket *egyenlő* képességűeknek fogták fel. Nem vizsgálták, ki mennyire volt rászorulva a szerződéskötésre. Minden szerződésben egyszerre volt jelen a felek közötti érdekazonosság és érdekellentét.

2.3. A jogrendszer átalakítása

- jogágazatiság
- kodifikáció
- jogforrások hierarchiája
- jogszabályok megismerhetősége
- jogforrások érthetősége

A polgári átalakulást követően a jogrendszer alapvető átalakítása következett. (*Jogrendszer* az adott államban érvényes jogi normák, jogelvek, célmeghatározások rendezett összessége.) Az átalakítás legfontosabb eleme a jogágak elkülönülése volt. (A *jogág* a jogrendszeren belül elkülönülő szabálycsoport, mely hasonló jellegű magatartásokat, azonos módszerrel, saját jogdogmatikai megoldásokkal, rokon tartalommal és formában rendezi.) A jogágazatiság alapfeltétele a kodifikációnak (*Kodifikáció* a kontinentális jogrendszerek sajátos jogrendező mechanizmusa, melynek során a jogrendszer valamely területén az alapvető jogi szabályok rendszerezett egységbe foglaltnak. A kódex törvénykönyvként jön létre, a törvényalkotás egyfajta minősített darabjaként. Kiemelt jelentősége és szerepe révén a jogszabályok között meghatározó szerepet játszanak. A *jogforrások* kialakuló *hierarchiájában* a csúcst birtokolják.

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

2.3.1. A jogágazatiság kialakulása Magyarországon

Bár a magyar jogfejlődésben a szűkebb értelemben vett közjog, (a későbbi, német ihletésű államjog) csírái ugyan már a 13–14. században megjelentek a közhatalom körülírásában, a törvényhozó hatalom fogalmának pontosításában, de a jogágazatiság első nyomaival a 16-17. században találkozhatunk csak. Ekkor a Habsburg udvarral állandósuló rendi villongások mindkét felet érdekeltté tették egyes közjogi területek (főként a hatalomátruházás, hatalommegosztás, hatalomgyakorlás) részletes kimunkálásában. A politikai törekvések dacára maga a jogtudomány csak a 17–18. században jelentkezett szisztematizáló, rendszerteremtő igényével, az egyetemi oktatás is csupán a 17. században vette kezdetét, s a praxis még később tartotta szükségesnek a szabályok magánjog és közjog szerinti rendszerszerű szétválasztását „...e két jogterület szerves összefüggése a kapitalista termelőviszonyok győzelméig nem szakadt meg” (Bónis György) A közjog további rétegeinek leválása a 18–19. századig váratott magára. Ebben jelentős szerepet játszott a felvilágosult abszolútizmus közigazgatási reformjaival s az ennek nyomán megszülető rendészetfogalommal és közigazgatási joggal. A büntetőjog megújítását ugyan a felvilágosult uralkodók erősen szorgalmazták (Theresiana, Josephina) a 18–19. század fordulójának büntetőjogi kodifikációs kísérleteiig nem leltek partnerre a rendi törvényhozásban.

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

2.3.2. A kodifikáció kezdetei

Magyarországon:

- ▶ 1790 Rendszeres bizottságok
- ▶ 1840 : Kereskedelmi törvények
- ▶ 1843/44: Büntető tervezetek

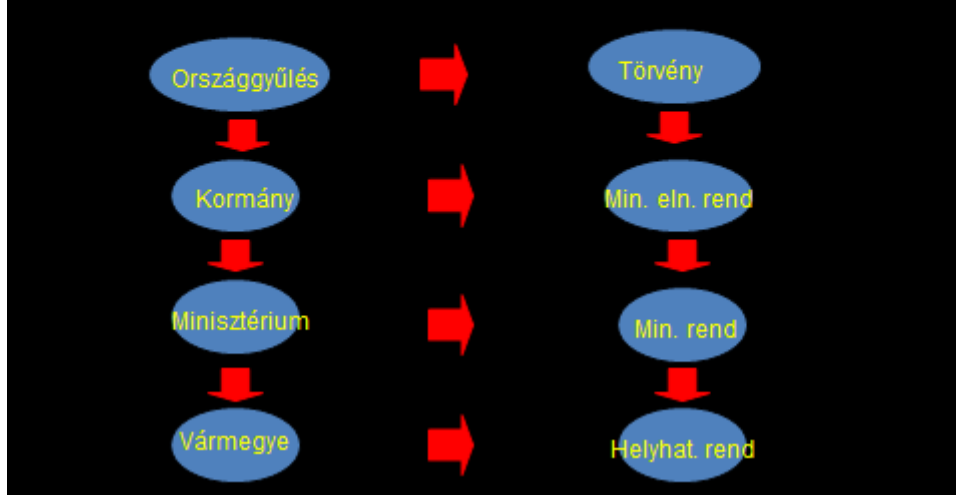
Deák előterjeszti az 1843. évi javaslatokat

Az 1790. évi országgyűlés rendszeres bizottságai munkálatai, az 1843. évi büntetőjogi javaslatok kidolgozása során pontosították a modern magyar büntetőjog határait és fogalomrendszerét. A nemesi előjogok rendszerét óvó rendi követek hallani sem akartak a magánjog átalakításáról, új szellemű kodifikációjáról. A negyvenes évek országgyűlésein kisebb változtatások (nemesi birtokbírhatás) estek csak, és a nemesi magánjogot nem érintő kereskedelmi jog meglehetősen részletes szabályozása történt meg. 1848 forradalmi országgyűlésében érintették először érdemben a korábbi magánjogi intézményeket, s ezt követően kerülhetett sor a jogrendszer további ágainak leválására.

A kiegyezést követően a kodifikáció sorra hozta létre a koherens, jogterületeket átfogóan szabályozó törvényeket. Ezek az 1875. évi 37. tc. [kereskedelmi törvény], 1876. évi 27. tc. [váltótörvény], 1877. évi 20. tc. [gyámtörvény], 1881. évi 17. tc. [ipartörvény]. Az 1884. évi 17. tc. [csekk törvény], 1890. évi 2. tc. [védjegytörvény], 1894. évi 31. tc. [házassági törvény]. Majd a jogági normákat összefoglaló törvénykönyvek következtek, az 1878. évi 5. tc. [büntető törvénykönyv], 1896. évi 33. tc. [a bűnvádi perrendtartás], az 1879. évi 40. tc. [kihágási büntető törvénykönyv], az 1908. évi 36. tc. [az ún. első büntetőnovella], 1911. évi 1. tc. [a polgári perrendtartás]). Néhány jogterület kodifikációs törekvései nem realizálódtak, itt azonban a törvénytervezetek gyakoroltak nagy hatást a jogi praxisra (például a magánjog általános része 1871-ben, a polgári törvénykönyv első [1900] és második tervezete [1913]).

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

2.3.3. A jogforrások hierarchiája

A népképviseleti országgyűlés alkotmányos monarchiában betöltött meghatározó szerepéből következett az államszervezeti alá-fölrendeltségének egyértelműsítése. Az 1848-as minisztériumnak a törvényhozás irányában megállapított felelőssége egyértelműen jelölte ki a kormány és minisztériumai helyét az apparátusban. Ehhez képest később, de sor került a törvényhatóságok rendezésére is, melynek során elveszítve bíraskodási, törvényalkotási képviseleti, jogi felülvizsgálati jogaikat, a modern polgári közigazgatásba betagolt önkormányzattá váltak.

Ahogy alakult az állami szervek rendszere, hasonlóan formálódott az általuk kibocsátott jogi aktusok súlya és tekintélye. A jogszabályok is egyfajta rangsort alkottak, melynek egyértelműségét ugyan a 19. század harmadik harmadáig zavarta a szokásjog helyének bizonytalansága, mégis megállapítható a jogszabályi hierarchia létrejötte. Az egymással alá-fölrendeltségi viszonyt alkotó jogszabályok közül a feljebb álló erősebb az alsóbbnál, ami vele nem ellenkezhet. A magasabb szintű jogszabály így módosíthatja, és hatályon kívül helyezheti az alsóbbat.

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

Az 1867. évi törvények díszkiadása

2.3.4. A jogszabályok megismerhetősége

- Magyar hivatalos jogszabálynyelv
- Kihirdetés
- Közzététel

A polgári átalakulások követelte garanciák, az emberi jogok tiszteletben tartása és a törvényesség csak biztonságos jogi keretek között érvényesülhetett. A biztonság feltétele volt az *áttekinthetőség* és a *jog nyilvánossága*. Nem véletlen, hogy a polgári kor törvényalkotói rendkívüli gondnal fordultak a *jogszabályalkotás* és a *jogszabályok közzététele* felé. A magyar államnyelvvé válása nagy lépés volt a magyar nyelvű jogszabály felé, melynek számos esete kiválóan példázza a reformkori jogászság választékos műveltségét. Klasszikus példaként szokás emlegetni az 1840. évi kereskedelmi törvényeket vagy az 1843. évi büntető anyagi jogi, büntető perjogi és börtönügyi tervezeteket. 1848-tól pedig gyakorlattá lett a jogszabályok közzététele, kezdetben félhivatalos szaklapokban, majd hivatalos közlönyökben..

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

Jogszabályok kihirdetése

1848/49

1849-1861

1867 után

2. Az európai jogrendszer fejlődésének irányai

2.3.5. A jogforrások érthetősége

- Magyar hivatalos jogszabálynyelv
- Magyar jogi terminológia
- Világos nyelvezet

3. A magyar polgári jogrendszer kialakulása

Felemás polgárosodás

A polgárság nem volt meghatározó tényezője a polgári átalakulásnak,
szerepét a nemesség vette át

3. A magyar polgári jogrendszer kialakulása

A felemás polgárosodás jogi
következményei:

Jogfolytonosság -
felemás jogi szabályozás

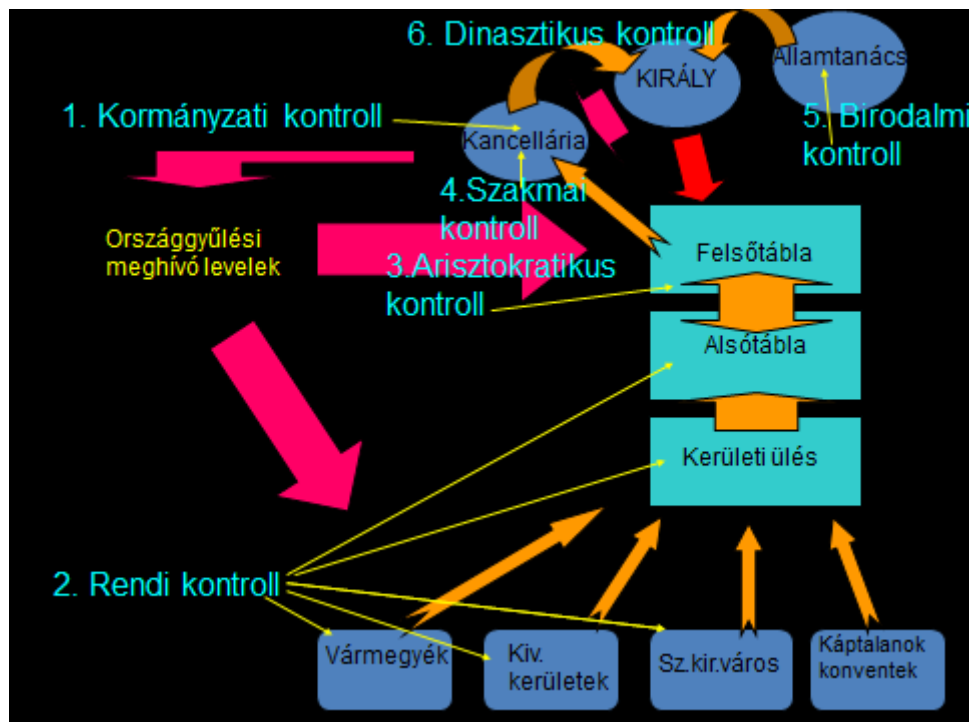

3. A magyar polgári jogrendszer kialakulása

Jogfolytonosság

Az 1848-as törvények erős meggyőződésem szerint Magyarországon evolúció szüleménye. Az 1848-as törvényekkel a magyar nemzet nem tett revolutiot, nem voltak azok egyéb, mint biztosítása azon jogoknak, melyek papíroson...mindig sajátunk valának"

(Kossuth Lajos)

4. A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai

1790-1848

1848

1849-1860

(1860-1867)

1867-

A magyar polgári átalakulás a jogrendszerben három lépésben zajlott le. A reformkor törvényhozása és a politikai mozgalmak tevékenységét betetőző áprilisi törvények jelentették a kezdetet. A jogalkotó ebben a periódusban (1825–1848) főként utat nyitott: jogintézményeket honosított meg (kereskedelmi társaságok, váltó, csőd stb.), alapelveket (törvény előtti egyenlőség, közteherviselés stb.) fogadtatott el. A szabadságharc leverését követően a neoabszolútizmus néven ismert polgári diktatúra (1849 és 1860 között) végrehajtotta a jog részleges modernizációját: az alkotmányos viszonyokat meg nem kérdőjelező jogrendezés a magánjog (például telekkönyv), büntetőjog (például szabadságvesztés-büntetés) modern alapintézményeit és eljárásait vezette be a magyar jogi praxisba, sőt elősegítette a jog által körvonalazott kapitalista vállalkozások tartalmi fejlődését is (hitelélet fejlesztése). A kiegyezéssel hatalomra jutott polgári liberális kormányzat kiteljesítette a folyamatot, megteremtette a magyar polgári jogrendszert (1867–1914). Az alkotmánytörténet tárgyalása során megismert alkotmányos modell kialakítása mellett (népképviselő, parlamentáris kormányzat, hatalmi ágak elválasztása, szabadságjogok biztosítása stb.) a törvényhozás létrehozta a *legfontosabb polgári garanciákat biztosító jogszabályokat*. Mint láttuk fentebb, a magánjog terén a magántulajdon szentségének elismertetését, a jogegyenlőséget, a szerződési szabadságot biztosító szabályozást. A büntetőjogban a nulla poena sine lege, a nullum crimen sine lege, a nulla poena sine crimine, a ne bis in idem elvei törvényi keretbe foglaltattak, a perjogban a nyilvánosság, a szóbeliség, a bírói szabad mérlegelés princípiuma, a rendelkezési szabadság, illetőleg a védelemhez való jog, az ártatlanság védelme érvényesült.

A legfontosabb törvényeket összefoglalva:

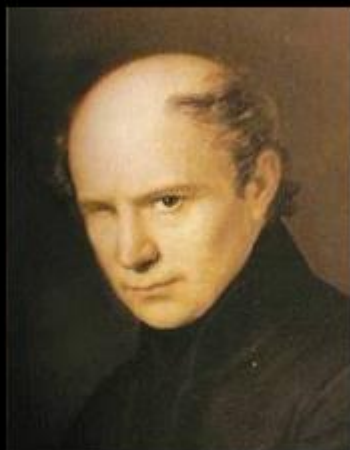
Közjogi változások:

- 1836: 3.tc. A magyar nyelvéről
- 1836:26.tc. Egy állandó hídnak építéséről Pest és Buda között
- 1836: 37.tc. A nemzeti múzeumról
- 1836: 39.tc. A ludovica katonai akadémiáról
- 1836: nemzeti játékszínről

Közjogi változások

- 1836:11 Jobbágytelken élő nemesek megadóztatása
- 1836: 9.tc. A mezei rendőrségről
- 1840:6.tc. A magyar nyelvéről
- 1844: 2. tc. a magyar nyelv és nemzetiségről
- 1844:3.tc A vallás dolgában

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai

1790- 1848

Magánjogi törvények:

- 1836:3.tc. A jobbágy költözéséről
- 1836:5.tc. A jobbágy telki állománya
- 1836:8.tc. Az úrbéri kötésekről
- 1844:4.tc: A nemesi javak nem nemesek általi bírhatásáról

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai

1790- 1848

Kereskedelmi jogi törvények

- 1840:15.tc. Váltó törvény
- 1840:16.tc. Kereskedőkről
- 1840:17.tc. Gyárakról
- 1840:18: közkereseti társaságokról
- 1840:19.tc. A kereskedői testületéről és az alkuszokról
- 1840: 20.tc. A fuvarosokról
- 1840: 21.tc. Adóssági követelések betáblázásáról
- 1840: 22.tc. A csődületről

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai

1790-1848

Deák Ferenc

Büntető törvénykönyvek
javaslatai:

- 1712 (Bencsik Mihály)
- 1795 (Deputatio Juridica)
- 1827 (1803 StGB)
- 1843 (Deák Ferenc)
- 1848/49

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai

1848

- Közjogi törvényhozás
- 3.tc. Független felelős minisztérium
- 4.tc. Országgyűlés évenként
- 5.tc. Népképviselő
- 8.tc. Közteherviselés
- 18.tc. sajtótörvény
- 20.tc. Vallás dolgában
- 22.tc. Nemzeti őrseregről

Bónis Sámuel

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1848

Szemere Bertalan

- Magánjogi törvényhozás
- 9. tc. Úrbér eltörlése
- 11.tc. úriszék megszüntetése
- 13.tc. tized megszüntetése
- 15.tc. ősiség eltörlése

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1849

- Közjogi törvényhozás
- 1849:1.tc. az un. vésztörvény
- 1849:2.tc. A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata
- 1849:8.tc: a nemzetiségekről
- 1849:9.tc. a zsidókról

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1849-1860

Alexander Bach

Közjog: A szuverenitás
elvonása

1849 Olmützi alkotmány
1851 Szilveszteri pátens
1861 Februári pátens
1860 Októberi diploma

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1849-1860

- Jogrendszer modernizálása:
- 1852: Büntető törvény
- 1853: OPTK
- 1854: bányatörvény
- 1855: telekkönyvi rendtartás

Anton Schmerling

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1861-1867

Ferenc József

Közjog
(alkotmányjog)

- Kiegészítési törvények
- Bírói függetlenség
- Törvényhatóságok

A magyar polgári jogrendszer fejlődésének szakaszai
1867-

Büntetőjog

- 1878:5.tc: Btk
- 1879:4.tc Kbtk
- 1896:33.tc. Bp.
- 1908:36.tc. I.Bn.
- 1928:10.tc. II. Bn.

Csemegi Károly

Magánjog

- 1871: Magánjog általános részének tervezete
- 1900: A magánjogi törvénykönyv I. tervezete
- 1913: A magánjogi törvénykönyv II. tervezete
- 1877:20.tc. gyámtörvény
- 1894:31.tc. a polgári házasság

Szászy-Schwartz Gusztáv